

FOKUS

100-året for Første Verdenskrig og Det Kongelige Bibliotek

Af forskningsbibliotekar, ph.d. Mette Kia Krabbe Meyer, Nationalsamlingsafdelingen, og chefkonsulent, fhv. nationalbibliotekar Steen Bille Larsen

I 2014 var det 100 år siden, at mordet i Sarajevo på den østrigske tronfølger 28. juni 1914 startede en lavine af begivenheder. Første Verdenskrig brød ud, og den vendte op og ned på den sociale, politiske, økonomiske og geografiske orden i verdenssamfundet. Krigen havde enorme menneskelige omkostninger med 17 millioner døde eller savnede samt 20 millioner sårede eller lemlæstede.

I 100-året dækkede aviser, TV og radio de historiske begivenheder med reportager og baggrundshistorier. Desuden satte kulturinstitutioner over hele landet fokus på krigen og dens samfundsmæssige konsekvenser. Mange udstillinger og arrangementer var samlet under Golden Days-festivalens paraply under overskriften *Krig No. 1* i perioden 5.-21. september 2014.

Det Kongelige Bibliotek så det som sin opgave at belyse, hvorledes de dramatiske begivenheder ude i Europa indvirkede på befolkningens bevidsthed, og hvorledes verdenskrigen ikke blot ændrede landkortet, men også de politiske, sociale og økonomiske forhold i samfundene. Flere af arrangementerne brugte titlen på den østrigske fredsfor-

kæmper og pacifist Berthe von Suttners berømte bog fra 1889 *Die Waffen nieder!* (*Ned med våbnene!*) Dette var for at give udtryk for neutralitetsbestrebelse og den aktive krigsmodstand i Danmark under Første Verdenskrig.

Det Kongelige Bibliotek blev involveret i markeringen af 100-året allerede i marts 2010, hvor biblioteket på initiativ af EU's kulturportal, *Europeana*, blev deltager i et europæisk digitaliseringsprojekt, som i januar 2014 mandede ud i en europæisk hjemmeside *Europeana 1914-1918* på <europeana1914-1918.eu>. Her tilgængeliggjorde otte nationalbiblioteker og forskellige andre store europæiske kulturinstitutioner deres samlinger om Første Verdenskrig. Det er alt fra bøger, aviser og soldaterberetninger til kort, sange, fotografier og plakater m.m.

Som en del af projektet udviklede British Library læringsitet *World War One*, <bl.uk/world-war-one>, som Det Kongelige Bibliotek også bidrog til. Danmarks neutralitetshistorie blev på den måde både en del af den digitale hovedsamling og af et omfattende læringstilbud.

Det Kongelige Biblioteks markering rakte imidlertid videre. Som nationalbibliotek medvirkede biblioteket til at formidle samlingerne, at understøtte forskning og bidrage med materiale til undervisning for elever i folkeskolens ældste klasser og gymnasiet.

Formidlingen havde udstillingen *Ned med våbnene: Syv danskeres kamp for fred* som omdrejningspunkt. Udstillingen, der var kurateret af forskningsbiblio-

tekarerne Jacob Helms Langkilde og Mette Kia Krabbe Meyer, blev vist i Den Sorte Diamant 4. september 2014 – 31. januar 2015. Den belyste Første Verdenskrig og forskellige holdninger til krig og magtanvendelse gennem syv kendte og mindre kendte personer.

Marie Nielsen var socialistisk internationalist. Hun agiterede for, at arbejdere i alle lande havde mere til fælles med hinanden end med borgerskabet, og at de derfor ikke skulle slå hinanden ihjel i skyttegravene. Da arbejderne gjorde oprør i krigens sidste år, holdt hun på, at en socialistisk verdensomvæltning skulle ske fredeligt, men fik alligevel i 1918 en dom for sine kampivrige artikler i *Klassekampen*.

P. Munch var landets forsvarsminister. Han var egentlig fortaler for nedrustning, men endte med at acceptere indkaldelsen af den største styrke i nyere tids danmarkshistorie, den såkaldte Sikringsstyrke. Han fastholdt sin ikke-voldspolitik, da arbejderne gik i gaderne og demonstrerede i 1918, for så vidt som han afviste at sætte militæret ind over for demonstranterne.

Christian Campradt var dansksindet men født i Tyskland og blev derfor indkaldt til krigen. Han troede ikke på, at krig kunne afskaffes – han ville bare gerne hjem til Haderslev.

Ingeborg Stemann var tolk i krigsfangelejren i Horserød og gjorde en humanitær indsats for særligt de flygtede russiske krigsfanger. Hun kom til at tage stilling til verdensrevolutionen, da bolsjevikkerne overtog ledelsen i lejren.

Andreas Fritzner var radikaliseret venstreorienteret, samtiden kaldte ham og hans meningsfæller for syndikalister, han var indædt modstander af militæret og endte i fængsel for at nægte militærtjeneste. Da revolutionen brød ud i Rusland og i Tyskland var han imidlertid ikke i tvivl: Vold kunne forsvares i det, han mente var den gode sags tjeneste.

Eline Hansen var optaget af kvindernes vilkår. Hun arbejdede for en bedre verden med mere indflydelse til kvinderne og en verden, hvor konflikter kunne løses ved retssager frem for krige. Men hun var også radikal og forsvarede et muligt militært forsvar af neutraliteten.

Georg Brandes var tidens mest kendte kulturperson, en rationel intellektuel

Udstillingen "Ned med våbnene" præsenterede publikum for syv personer og deres til tider komplekse forhold til vold under Første Verdenskrig. En af dem var syndikalist Andreas Fritzner, der som venstreorienteret kom i fængsel for at nægte militærtjeneste og var med til at stifte Foreningen for Konsekvente Antimilitarister. Da den russiske revolution brød ud, var han imidlertid ikke i tvivl om, at vold kunne og skulle anvendes i det, han mente var den gode sags tjeneste.

Revolutionerne i Rusland og Tyskland i 1917-1918 styrkede den sociale og politiske utilfredshed. I efteråret 1918 var der demonstrationer mange steder i København. Her taler syndikalist Thøger Thøgersen fra en lygtepæl på Israels Plads.

med et bredt udsyn og forbindelser til mange lande. For ham var krigens nationalisme afskyelig og grundene til den tåbelige. Vold kunne dog også forsvares for Brandes, der skrev en beundrende biografi om Julius Cæsar. Den russiske revolution reagerede han umiddelbart på med glæde, men tog snart afstand fra bolsjevikernes voldsherredømme.

I udstillingen skabte personlige genstande som dagbøger, breve og fotografier en oplevelse af at komme tæt på hovedpersonerne, mens andre fotografier samt bøger, tidsskrifter, plakater, løbesedler, aviser og film var med til at skabe en samfundsmæssig kontekst. Arkitektonisk var udstillingen bygget

op med zoner til hver enkelt person og med stemningsfuld lydkulisse og projektioner af fotografi og film på søjlesalens endevægge. Udstillingens kuratorer formidlede udstillingen i aviser, fagblade og TV, heriblandt Golden Days' og DR K's 12 timers maraton om Første Verdenskrig, der blev sendt 6. september 2014.

Sammen med udstillingen præsenterede Det Kongelige Bibliotek en egen hjemmeside med titlen *Første Verdenskrig 1914-1918* på kb.dk/da/nb/tema/historie/ww1. Den danske side er en temaside, som bygger på udstillingen, men som samtidig indeholder links til det danske indhold af digitaliserede samlinger, bøger, småtryk,

kort og billeder, i alt 147.000 sider.¹ Hjemmesiden indeholder også undervisningsmateriale til fagene dansk og historie og kan anvendes af skoler i forbindelse med undervisning i Første Verdenskrig.

Der blev også arrangeret en foredragsrække, *Den Store Fortællings Sammenbrud*, der tematiserede, hvordan krigen rakte ud over slagmarken og påvirkede kunst, tænkning og samfund. Det skete i fire foredrag:

- 11. september: *Krigen i billeder*. Samtale mellem kunsthistoriker Louise Wolthers og fotograf Kent Klich.

1 Der er redegjort for Det Kongelige Biblioteks deltagelse i EU-projektet i Steen Bille Larsen "Europeana Collections 1914-1918, – et digitalt monument over første verdenskrig", Magasin fra Det Kongelige Bibliotek, 27. årg., 2014, nr. 4, side 45-50.

Forskningsbibliotekar, ph.d. Mette Kia Krabbe Meyer var moderator.

- 6. oktober: *Krigen og kristendom – om den tyske teolog og modstandsmand Dietrich Bonhoeffer*. Foredrag ved forfatter og filosof Peter Tudvad.
- 3. november: *Krigens kulturhistoriske konsekvenser*. Foredrag ved lektor i historie, forfatter og anmelder Henrik Jensen.
- 19. november: *Krig og revolution – samaritaneren Ingeborg Stemann*. Foredrag ved forskningsbibliotekar, ph.d. Mette Kia Krabbe Meyer.

Alle foredrag var velbesøgte af et spørge- og debatlystent publikum.

Musikalsk blev 100-året markeret med koncertrækken *Ned med våbnene*. Den var tilrettelagt som tre fyraftenskoncer-

Udstillingen "Ned med våbnene" handlede om antimilitarisme og neutralitet under Første Verdenskrig. Den fortalte historien om mange forskellige former for krigsmodstand. Samtidig viste den også, at den renlivede pacifisme ikke fandtes. Nogle ville forsvare neutraliteten militært, andre tænkte positivt om fortidens krigsherrer, og andre igen var fortalere for vold i revolutionens navn.

ter med ensemblet *Figura* og gæsteoptrædende:

- 23. september: Ensemblet *Figura* med skuespilleren og sangeren Josef Bierbichler samt pianisten og komponisten Timo Kreuser.
- 28. oktober. *Slagmarken*, Ensemblet *Figura* med trio Jeppe Just Institutet som gæster.
- 18. november: *Freden*. Ensemblet *Figura* med den tyske musiker Matthias Loibner som gæst, som optrådte med sit guitarlignende instrument *hurdy gurdy*.

Som *forskningsaktiviteter* arrangerede Det Kongelige Bibliotek to seminarer:

- Det første var et offentlig seminar 2. april 2014 med titlen *Ned med våbnene: Neutralitetens spor i danskernes liv under Første Verdenskrig*. Keynote speaker var dr.phil. Bo Lidegaard, ansvarshavende chefredaktør for *Politiken*. Emnet var at belyse verdenskrigens indflydelse på dagligdagen samt bidrage til et overblik over resultaterne af den moderne forskning om Første Verdenskrig.

- Det andet seminar *Krigsfanger på Det Kongelige Bibliotek* var et seminar 17.-18. september over to dage om dansk-russiske forhold under Første Verdenskrig. Seminaret var arrangeret af forskningsbibliotekarerne Mette Kia Krabbe Meyer og Jakob K. Meile i samarbejde med filologen Bernadette Preben-Hansen og ph.d.-studerende ved Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier på Københavns Universitet Kim Frederichsen.

Biblioteket har også medvirket i koordinerende aktiviteter. Mette Kia Krabbe Meyer har været medlem af Golden Days' Advisory Board. Europeana-digitaliseringsprojektet har haft sin egen projektgruppe under ledelse af Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz, og heri sad bibliotekskonsulent Agnete Rodskjer og chefkonsulent og tidligere nationalbibliotekschef Steen Bille Larsen. De samme to var kontaktpersoner til *Europeanas* lokale koordinering i Danmark, som blev varetaget af Kulturstyrelsen.